

10. Ясь О. Українська минувшина у галицькій апології С. Томашівського. URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/History/HistorianAndStyle/6/1.html> (дата звернення: 16.02.2020).

Tokarchuk O. Certain provisions of the Ukrainian formation of the state in the scientific heritage of representatives of Ukrainian emigration in the 20-30s. XX century.

The article analyzed key views on the formation of the state of representatives of Ukrainian interwar emigration, whose scientific potential is of considerable interest. Modern historical and legal science should use the ideas of outstanding thinkers and legal scholars. Clarification of the historical foundations of Ukrainian statehood refers to the issue of national security. It is also noted that not only personal but also economic freedom of the person is important to balance social contradictions.

Keywords: historical and legal thought, interwar period, statehood, Ukrainian people, power.

УДК 341.231.12

Губань Р. В.

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МИРУ В СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ

У статті доводиться, що єдиною головною причиною ведення війни на сучасному етапі є бажання певних політичних (зазвичай корумпованих) режимів залишатися при владі будь-якою ціною, в тому числі шляхом мобілізації виборців шляхом ведення загарбницьких війн. Таким чином, на мешканцях планети лежить завдання не лише поширювати ідеали миру, але й боротися за утвердження демократичних цінностей у світі. Адже це є шлях до світу без війни.

Ключові слова: війна, Греція, Єгипет, мир, релігія, Рим, стародавній світ.

В умовах агресії Російської Федерації проти України, коли гинуть тисячі людей, поранені десятки тисяч, сотні тисяч лишають свої домівки, а мільйони страждають через зменшення валового внутрішнього продукту держави, проблема миру з умоглядної стає цілком реальною і набуває гострої політичної значущості. Отже, потрібно проводити наукові дослідження, які мають наближати цей стан. Культура миру, як це не дивно (з огляду на тотальний міжнародно-правовий нігілізм) сягає своїм корінням ще стародавнього світу. Таким чином, ми вважаємо за доцільне продемонструвати, що витоки миру сягають стародавнього світу і війна в ХХІ сторіччі є очевидним анахронізмом.

Проблемами миру в стародавньому світі займалася значна когорта вчених. Їх інтерес пояснювався бажанням довести алогічність ведення завойовницьких війн. Тому і зарубіжні вчені П. Дюпон та Г. Мейн займалися питаннями війни та миру. Прикметно, що роботи в яких піднімалася проблематика культури миру писалися і в Російській імперії. Це праці таких вчених: А. Вязігіна, О. Ейхельмана, Л. Комаровського, Ф. Мартенса, О. Переговського, М. Таубе. Ця проблематика знайшла місце і в роботах радянських вчених Ю. Баскіна, Д. Фельдмана, Є. Коровіна. Активно міжнародним правом в стародавньому світі займається сучасна українська дослідниця професор О. Буткевич. Деякі питання історії міжнародного права досліджують професори В. Денисов та О. Мережко, а також кандидат юридичних наук К. Савчук.

Виклад основного матеріалу. Як це не парадоксально, але, незважаючи на всі жахіття війни людство майже постійно перебувало у збройному протистоянні. Так, П. Дюпон стверджував, що із 3400 років письмової історії війн не було лише 250 років [16, с. 56]. Фактично про це ж говорить і Мейн: “Не мир, а саме війна була природним, первісним і стародавнім станом. Війна є настільки ж давнім поняттям, як і саме людство, а ось мир є сучасним винаходом” [20, с. 8].

Мабуть, щоб підтвердити цю тезу і була висунута біологічна теорія війн, відповідно до якої війни походять із природних (біологічних) особливостей людини, через наявне ніби від природи прагнення людини до бійки, тваринної пристрасті до війни. За твердженням Д. І. Сидорова, прихильники цієї теорії війни були протягом всього періоду історії суспільства, і вони будуть існувати до того часу, доки буде існувати людина [12, с. 18]. Хоча з нашої точки зору, остання частина твердження є сумнівною, адже, як сказано в статуті організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), думки про війну виникають в головах у людей, тому у свідомості людей необхідно утверджувати ідею захисту миру. Тому, на наше глибоке переконання, одне із завдань, яке ставить перед собою людство, має бути поширення ідей толерантності та взаєморозуміння.

На питання: чому держави у період стародавнього світу перманентно перебували у стані війни дає відповідь барон Таубе: “Стародавній світ не виробив міжнародного права: він керувався принципами національної винятковості, й ідеалом кожного із його членів було не суспільство держав, а всесвітня імперія, ідеал, який, зрештою, і був реалізований Римом” [13, с. 65]. В. Пероговський намагався пояснити цю ситуацію тим, що в стародавніх народів основні права людини були закладені в релігії, а не в особистості людини, адже кожний народ вважав лише свою релігію істинною, а всі інші – хибними. Іноземці, які сповідували іншу релігію, не могли бути допущеними до користування правом іншого народу. Як могли народи, обрані Богом, наділені ним усіма благами життя, як вони могли поширити ті ж самі блага на іноземців? [10, с. 1].

Проте і в цей період знаходилися мислителі і державні діячі, які мир та спокій ставили вище, ніж ведення загарбницьких війн. Досить показовим є той факт, що в одному з найдавніших відомих нам договорів значиться про вирішення спорів мирним шляхом. У договорі між правителями месопотамських міст Лагаш і Умма (який був укладений приблизно в 3100 р. до н. е.) сторони зобов'язалися вирішувати суперечки, які між ними виникають, за допомогою арбітражу [1, с. 15]. Хоча трохи згодом той же Ю. Я. Баскін і Д. И. Фельдман вказували, що в Дворіччі панувала фактично безмежна сваволя сильного, і самі війни велися насамперед із метою захоплення рабів і панування над джерелами води та іригаційними спорудами, без котрих у цих країнах тоді просто не могла існувати цивілізація [1, с. 19].

Ф. Ф. Мартенс стверджує: “Особливо крайніми поглядами вирізнялись єгиптяни: їхні закони забороняли подорожувати, не дозволяли запровадження ніяких іноземних звичаїв у Єгипті, навіть не визнавали гостинності. Лише у відносно пізній період своєї історії, на основі договорів із своїми переможцями Єгипет налагоджує зв'язки з іноземцями” [9, с. 39]. В. Пероговський зазначає, що царі боялися дати дозвіл на вхід в їхню землю народам, які сповідували іншу релігію, які мали інші закони і переконання, оскільки ці люди могли здійснити заколот [10, с. 8]. Крім того, єгиптяни сторонились іноземців, вважали їх чимось “нечистим” [10, с. 11]. А Є. А. Коровін наводить цитату з напису Сезостриса, в якій йшлося про те, що правителі Єгипту Єгиптом керують, чужі землі карають [5, с. 7]. Водночас той же Є. А. Коровін трохи далі посилається на договір про мир і дружбу, який був укладений у 1278 р. до н. е. між царем хетів Хаттушилом II і фараоном Єгипту Рамсесом II, у вступі до якого зазначалося, що це буде найкращий мир і братство із тих, які існували будь-коли на землі. У самому ж договорі висловлювався намір, щоб Єгипет і країна хеттів перебували в мирі й братстві в усі часи [5, с. 11]. Далі йшла клятва, яка мала виступати гарантією дотримання договору: “І ніколи не ступить великий князь країни хетів на єгипетську землю, щоб захопити майно її, і ніколи не ступить Рамсес II, великий правитель Єгипту, на землю (хетську, щоб захопити майно) її [1, с. 16].

У своїх поглядах щодо іноземців єгиптяни були не самотні. Так, Ф. Ф. Мартенс говорить про те, що перси, іудеї, фінікійці були переконаними: вони – єдині представники

бога на землі і тому вони вищі за інші народи, відносини з якими можуть образити богів [9, с. 39].

Що ж стосується Американського континенту, то там, за словами Ю. Я. Баскіна і Д. І. Фельдмана, превалювала війна: “Вона велася не лише з метою самозахисту (чи нападу), не лише через економічні причини, але була викликана потребою принесення людських жертв для достойного відправлення культу богів. Полон – ось мета війни” [1, с. 83]. Інки ж вважали, що вони ведуть лише справедливі війни, оскільки їх місія – наvertати “варварів” до культу істинного бога Віракочі, матеріальним втіленням якого було сонце [1, с. 83].

Держави Західної Африки після їх появи були, порівняно із мешканцями Американського континенту, більш толерантними. Вони визнавали поняття справедливих війн і називали такі їх підстави: прямий напад ворога (захист від агресії); порушення клятви щодо договорів; порушення кордону; надання допомоги іншій державі, на яку скоєно напад. Правомірними також визнавалися аналогічні дії у випадках застосування іншими державами сили, захоплення громадян і їх майна [21, с. 112].

І хоча В. Переговський уже в другій половині XIX ст. писав, що на все чуже китайці дивляться з погордою і зневагою, а всіх іноземців на той час називають варварами [10, с. 6], однак, як стверджує Є. А. Коровін, “у найдавніших пам’ятках Китаю, наприклад у літописі імператора Яо (2357 р. до н. е.), у переліку обов’язків кожного китайця (поряд із його обов’язками щодо рідних і батьківщини) фігурують і обов’язки щодо іноземних держав, що, на думку Є. А. Коровіна, засвідчує достатньо інтенсивний розвиток міжнародних зв’язків” [5, с. 5].

А з точки зору Лао-цзи, військо – знаряддя нещастя і не знаряддя благородної людини. Він наголошує: “Здобувши перемогу, не вважай це прекрасним. А якщо вирішиш, що це прекрасно, значить, радієш вбивству людей. А хто радіє вбивству людей, той не зможе домогтися своєї мети в Піднебесній” [8, с. 119]. У книзі ж “І-Кінг” (2500 р. до н. е.) ми знаходимо, як стверджує Є. А. Коровін, різкий осуд “безпричинних” несправедливих війн, які більше личать драконам, а не людям. У Конфуція, з точки зору Є. А. Коровіна, навіть простежується ідея “Великого союзу народів” [5, с. 5]. Автори “Курсу міжнародного права в шести томах” навіть стверджують, що ним був створений проект цієї організації [6, с. 42]. Разом з тим, як пишуть С. Л. Тіхвінський і Л. С. Перемолов: “Часті міжусобні війни викликали до життя політику, яка отримала назву “Цаньши”. Смісл цього терміна – поступове поїдання земель сусідів, подібно до того як черв’як шовкопряда їсть листя” [14, с. 5]. Про це писав і японський професор Кейшіро Іріє. Він звертав увагу, що в період стародавнього Китаю концепції іноземних держав взагалі не існувало. Держави за межами Китаю взагалі не вважалися державами. А тому війна з ними навіть не вважалася війною, оскільки війна могла вестися лише з рівними [19, с. 15]. Ю. Я. Баскін і Д. І. Фельдман говорять, що з точки зору офіційної ідеології Китаю того часу лише Серединна імперія вважалася суверенною й незалежною державою. Решта ж країн або вже була залежна від Серединної імперії, або вважалася, що з часом вони повинні стати залежними. І лише в III–II ст. до н. е. (з ослабленням Піднебесної імперії) стала формуватися думка про можливість існування політично й юридично незалежних від неї держав [1, с. 45]. Таким чином, можна дійти до висновку, що хоча теоретично й була в стародавньому Китаї вироблена ідея діалогу цивілізацій, однак на практиці її втілення гальмувалося політичними обставинами.

Якщо ж подивитися на стародавню Індію, то, як пише Індра, після того як цар Ашока прийняв буддизм, він став розглядати принцип ахімси як національну добродієність і, відмовившись від завоювання за допомогою зброї, проголосив підкорення світу любов’ю [18, с. 102]. Хоча Фусінато й говорить про те, що в очах індуза іноземець (“млетча”) нечисть і в ієрархії живих істот посідає місце вище лише хижаків, проте в будь-якому випадку нижче слона чи коня [17, с. 281]. І навіть незважаючи на це, в

Індії війна не була наріжним каменем вирішення суперечок між державами. На існування в Індії міжнародного права в стародавній період вказував і відомий дослідник Джозеф Чако. Він, посилаючись на джерела, стверджував, що це міжнародне право носило назву *Desa Dharma*, і що воно включало в себе як міжнародне звичаєве так і міжнародне договірне право.

На думку О. В. Буткевич, “в стародавній Індії були визначені такі основні причини, достатні для початку війни: 1) відмова у видачі; 2) релігійні конфлікти; 3) злочинні дії проти дипломатичних представників. Крім того, як зазначає вчена, правомірними для стародавніх індусів могли бути такі війни: 1) з метою забезпечення влади; 2) самозбереження держави; 3) досягнення балансу сил; 4) запобігання тиранії правителя над його народом [2, с. 406]. Однак далі дослідниця наводить цитату із Махабхарати, в якій сказано: “Відмовся від битви, адже війна не заслуговує на схвалення за будь-яких умов” [2, с. 406].

Ф. Ф. Мартенс зауважує: “Не лише народи Стародавнього Сходу, але й греки та римляни притримувалися тієї ідеї, що вони – це замкнені й самобутні держави, які не мають потреби в міжнародних зносинах, оскільки, перебуваючи в межах своїх територій, вони мали всі засоби для задоволення своїх потреб. Тому будь-який інший народ, навіть найближчий сусід, вважався ворогом, який має бути завойований, обернений на рабів чи знищений” [9, с. 27]. Тому, з точки зору Ф. Ф. Мартенса, нічого дивного немає в тому, що греки уявляли собі золотий вік як час, коли кожен народ жив цілком ізольовано, не потребуючи ніяких зносин з іноземцями [9, с. 33]. Греки взагалі ставились з погордою до негреків. Досить цікаву підбірку висловлювань греків про варварів зробив барон Таубе. Так, він каже, що Ізократ стверджував, ніби греки настільки ж вищі за варварів, наскільки люди вищі за тварин. Арістотель говорив, що варвар за своєю природою те саме, що і раб. М. Таубе також наголошує, ніби Демосфен переконував, що варвари є ненависними грекам [13, с. 9].

У зв'язку з цим логічно випливає, що один з учасників діалогу Платона “Про закони” стверджує, що між усіма державами панує війна, а мир – це порожній звук. Далі М. Таубе цитує Арістотеля, який, дотримуючись погляду на варвара як на раба, оголошує “законною за своєю природою – подібно полюванню за дикими звірами – всяку війну, яка має на меті зробити варварів підлеглими грекам [13, с. 10].

“З варварами у греків іде й буде йти безперервна війна, – каже Філіпп Македонський на еолійській союзній раді, – оскільки вони є ворогами за своєю природою (яка є незмінною), а не за якимись причинами, які можуть змінюватися” [13, с. 11].

Досліджуючи міжнародне право в стародавні часи, М. Таубе дійшов висновку: “Як б не була ідеальна й зворушлива згода між двома державами античного світу..., не можна назвати ці відносини правовими, тому що ця братня згода не більше, ніж тимчасово необхідний для обох відступ від їх нормального способу думок, який полягає в ізольованості й вічній війні” [13, с. 164].

Є. А. Коровін не такий категоричний. Він зазначає, що грекам були не чужі поняття справедливої й несправедливої війни, і вказує на те, що Одісея загрожує покаранням богів тим, хто вчинює напад на чужу землю з метою захоплення здобичі [5, с. 9]. Фулідід говорив, що мир за загальним переконанням є найвищим благом, що війна розпочинається заради досягнення більш стабільного миру і є справою невідгідною і неправильною. Перикл же, за словами А. С. Вязігіна, вважав, що воювати, коли є можливість вибору між миром і війною, велике безумство, і що війна стає необхідною лише тоді, коли доводиться поступитися й негайно покоритися іноземцям або ж коли треба вберегти себе від рабства. Ксенофонт, за словами А. С. Вязігіна, теж вбачав у війні велике зло [3, с. 4]. Очевидно, що в даному випадку справедливим є твердження С. М. Романюк, яка твердить, що в період Стародавньої Греції виразно вимальовуються два підходи до оцінки ролі війни в історії: мілітаристський, що схвалює війну, і гуманістичний, що засуджує її [11, с. 7].

Греки вважали, що іноземець не тільки ворог, він раб за своєю природою, і як такий він не є навіть людиною, він *res*, одухотворена річ. Іноземці призначені бути рабами греків [13, с. 10]. Фактично таке ж ставлення до іноземців ми бачимо і в римлян. “Іноземець є синонімом ворога”, – говорили римляни [13, с. 10]. “Історична задача, яку належало вирішити римлянам, сама собою усувала можливість мирних міжнародних зносин і, як стверджує Ф. Ф. Мартенс, була запереченням міжнародного права. Вона передбачала безкінечні ворожі конфлікти Риму з усіма народами, які не хотіли визнати його владу. Відповідно до цього історія міжнародних відносин римлян в епоху республіки є рядом війн, які були здійснені із завойовницькими намірами спочатку в Італії, а згодом і за її межами. Війни ці, можна сказати, – говорить Ф. Ф. Мартенс, – не переривались миром. Ті так звані мирні трактати, які в цей час укладав Сенат, у дійсності були перервами, які стали для Риму перехідною ланкою до остаточного обернення в рабство своїх суперників” [9, с. 55].

Професор Коровін акцентує увагу на тому, що римляни відрізняли війни, які є справедливими і ті, які такими не є. До останніх, за його словами, належали війни, які були розпочаті без достатньої для цього причини (*sine causa*) і без “образи” (*in iuria*) [5, с. 13]. Про справедливість і несправедливість війн говорив і Ціцерон. За його словами, жодна війна не є справедливою, якщо вона не оголошена і якщо вона розпочата без нанесеної образи [7, с. 19]. А професор О. О. Ейхельман навіть надає римлянам першість у розробці положення, відповідно до якого війна є правомірною (*bellum justum*) лише для захисту права [15, с. 382]. Про те, що питання війни і миру у Римі регулювалося правовими нормами, свідчить існування спеціальної грецької колегії із 20 феціалів, які займалися міжнародними зносинами (оголошували війну і заключали мир).

Даючи загальну оцінку розвитку міжнародного права і міжнародних відносин у стародавній період, барон Таубе приходять до висновку, що національна винятковість і “вічна” війна є принципами життя стародавнього світу [13, с. 10]. М. Таубе пояснює такий стан речей так: “Як окремії людині, так і цілому племені, народу, державі, поки вони знаходяться на перших стадіях свого розвитку, властивий інстинктивний страх перед невідомим, чужим; усе, що виходить за межі вузького кругозору первісної людини видається їй безумовно ворожим, чимось таким, від чого потрібно остерігатися й захищатися всіма способами, які лише в неї є наявними” [13, с. 11].

Фактично про це ж говорить і Л. Камаровський. Він стверджує, що хоча в період стародавнього світу й існували цивілізовані держави, вони не сягнули міжнародного порядку, оскільки жили не стільки у взаємному спілкуванні, скільки в національній відокремленості й дивилися на себе як на абсолютну та вищу форму людського співіснування, поруч з якими не мали права на існування подібні до них союзи [4, с. 7].

М. Таубе пояснює відособленість держав стародавнього світу тим, що в цей час культурний рівень народів був досить низьким і між ними ще не було світового розподілу праці, а тому кожна держава вважала можливим існування без допомоги інших держав. Крім того, з точки зору Таубе, до цього приєднується і страх панівних класів за свою владу, аби більш досконалий лад сусідніх держав на них не діяв [13, с. 12].

Щоправда, О. В. Буткевич дотримується дещо іншої точки зору щодо причини негативного ставлення до іноземців. Так вона стверджує, що ненависть у стародавньому світі була адресована не стільки іноземцям як представникам інших держав (соціальних груп, державоподібних утворень), скільки представникам інших (частіше – менш розвинутих) цивілізацій чи культур, з менш розвиненим рівнем правосвідомості [2, с. 90].

Тобто, вважає О. В. Буткевич, наріжним у взаємозв’язках різних держав і народів є рівень правосвідомості їх представників. Зауважимо, що на наш погляд це твердження видається дещо дискусійним, особливо враховуючи той факт, що трохи згодом та ж О. В. Буткевич робить наголос на тісному зв’язку міжнародного права з релігійними віруваннями стародавніх народів. І навіть пристає до думки деяких юристів-

міжнародників, які називають Біблію першим підручником з міжнародного права, хоча ще й не зовсім досконалим [2, с. 123].

Не зовсім узгоджується думка О. В. Буткевич і з іншим наведеним нею ж фактом, у якій вона доводить, що в стародавній Греції людина, яка сповідувала іншу релігію, вважалась варваром, але кожен вважався греком, хто вірив у спільні грецькі божества – олімпійських богів [2, с. 88].

І зовсім не узгоджується з думкою О. В. Буткевич про первинність правосвідомості, а не релігійної ідентифікації теза О. В. Буткевич, у якій вона стверджує, що визнання однією стороною богів та релігійних вірувань мало важливий аспект, оскільки ця сторона автоматично визнавала контрагента як рівноправного суб'єкта міжнародного права, підлеглого власним богам у такий самий спосіб, як народ даної країни підлягає сам. “За умов пріоритету релігії, – стверджує О. В. Буткевич, – це було найважливішим визнанням і являло собою як правовий, так і політичний акт – визнання іноземної релігії ставало необхідною умовою співіснування та нормальних політичних, економічних й інших взаємовідносин держав [2, с. 124]. Про пріоритет у стародавньому світі релігії як імператива у міжнародних відносинах та міжнародному праві говорив і В. Переговський [10, с. 1].

Висновки. Отже, однією з ключових ідей, яка не дозволяла мешканцям Землі в період стародавнього світу відмовитися від ідеї війни була ідея релігійної та національної винятковості (звісно, що не можна скидати з рахунків також і економічний чинник), брак достовірної інформації про інші народи та самодостатність економічних систем з огляду на ведення натурального господарства. Натомість в XXI столітті, на відміну від попереднього періоду людство все більше усвідомлює, що різні релігії – це лише різні шляхи до єдиного Бога, і немає вищих чи нижчих рас чи національностей – всі люди є рівними. Дещо інше виглядають і війни у XXI столітті порівняно з війнами у стародавньому світі. У стародавньому світі війни були одним із серйозних джерел прибутку (внаслідок пограбувань). Однак сьогодні, як показують військові кампанії останнього часу, загарбницькі війни, як правило, не збільшують економічні здобутки, а навпаки – зменшують.

Сьогоднішній світ є глобальним, а це означає як взаємну залежність економік, так і те, що люди все більше подорожують і мають можливість з перших джерел дізнаватися про інші культури. Очевидно, що єдиною головною причиною ведення війни на сучасному етапі є бажання певних політичних (зазвичай корумпованих) режимів залишатися при владі будь-якою ціною, в тому числі шляхом мобілізації виборців шляхом ведення загарбницьких війн. Таким чином, на мешканцях планети лежить завдання не лише поширювати ідеали миру, але й боротися за утвердження демократичних цінностей у світі. Адже це є шлях до світу без війни.

Використані джерела:

1. Баскин Ю. Я., Фельдман Д. И. История международного права. Москва : Междунар. отношения, 1990. 208 с.
2. Буткевич О. В. Міжнародне право стародавнього світу. Київ : Україна, 2004. 864 с.
3. Вязигинь А. С. Международное право в средние века. Санкт-Петербург : Типография “В. С. Балалиев и К^о”, 1900. 23 с.
4. Комаровский Л. Международное право. Москва, 1897. 139 с.
5. Коровин Е. А. История международного права : пособие к лекциям. Москва : МИД СССР, 1946. Вып. 1: От древности и до конца XVIII века. 107 с.
6. Курс международного права : в 6 т. / [А. С. Бахов, Д. И. Бараташвили, Ф. И. Кожевников, Д. Б. Левин, И. И. Лукашук, П. И. Лукин, Г. И. Тункин, Н. А. Ушаков]. Москва : Наука, 1966, Т. 1: Понятие и сущность современного международного права. 1966. 284 с.
7. Левин Д. Б. История международного права. Москва : ИМО, 1962. 136 с.
8. Лукьянов А. Е. Лао Цзы и Конфуций: Философия Дао. Москва : Восточная лит., 2000. 384 с.

9. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов : в 2 т. [5-е изд., допол. и справл.]. Санкт-Петербург : Типография А. Бенке, 1904–1904. Т. 1. 1904. 438 с.
10. Переговский В. О. О началах международного права относительно иностранцев у народов древнего мира. Киев, 1859. 51 с.
11. Романюк С. М. Західна парадигма війни і миру останньої чверті XX століття : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03. “Соціальна філософія та філософія історії”. Х., 2004. 20 с.
12. Сидоров Д. И. Война и религия. Москва : Воениздат, 1961. 176 с.
13. Таубе М. История зарождения современного международного права : в __ т. Санкт-Петербург, 1894. Т. 1: Среднеее века. 1894. 370 с.
14. Тихвинский С. Л., Перемолов Л. С. Китай и соседи в древности и средневековье. Москва : Наука, 1970. 275 с.
15. Эйхельман О. Очерки из лекций по международному праву. [2-е изд., допол.]. Київ : Типография И. И. Чоколова, 1905. 394 с.
16. Dupont P. La guerre et le droit: quell espoir pour le XXI siècle. *Defence nat.* 2001. Vol. 1. P. 53-61.
17. Fusinato. Le droit international de la RepubliqueRomaine. *Revue de droit international.* 1885. Vol. 1. P. 278-301.
18. Indra M. A. Ideology of war and peace in ancient India. Hoshiapur, 1957. 170 p.
19. Iriye Keishiro. The principles of international law in the light of Confucian Doctrine. *Academie de droit international.* Recueil des cours. Leyde : A. W. Sijthoff, 1967. Tome 120. P. 1-60.
20. Maine H. International law: A series of Irctures delivered before the university of Cambridge. L., 1888. 84 p.
21. Mensh-Brown A. K. Notes of international law and pre-colonial legal history of modern Ghana. *African international legal history.* N. Y., 1975. P. 109-119.

Huban R. The development of a culture of peace in the ancient world.

It is proved that the only main reason for the current war is the desire of certain political (usually corrupt) regimes to remain in power at any cost, including by mobilizing voters by waging wars of conquest. Thus, the inhabitants of the planet have the task not only to spread the ideals of the peace, but also to fight for the establishment of democratic values in the world. After all, this is the way to peace without war.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342(09)(477)Грушевський:342.1

Огірко Р. С.

КОНЦЕПЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО І АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

В статті з позицій історико-правового підходу розглядаються витоки, зміст, форми, способи реалізації і негативні наслідки автономно-федералістичної концепції конституційно-правового устрою України М. Грушевського, що не є випадковістю, а зумовлено морально-психологічним, етичним і політичним змістом його матеріалістичного і соціалістичного світогляду як вченого і політика.

М. Грушевський до кінця не усвідомлював значення природного права нації на самовизначення і утворення власної держави і бачив витоки її легітимності і легальні підстави суверенітету України у визнанні наступності її походження від вже існуючої Російської держави. Звідси послідовне, до останньої можливості бажання одержати автономію України з рук існуючої легальної влади Російської держави. До того ж лідери УНР постійно відставали з